

POLSKIE POWOJENNE PODZIEMIE NIEPODLEGŁOŚCIOWE

„ŻOŁNIERZE WYKLĘCI”

1. Czym było powojenne podziemie niepodległościowe?

Powojenne podziemie niepodległościowe stanowiło prostą kontynuację działalności niepodległościowej z okresu okupacji niemieckiej, będąc naturalną konsekwencją wyborów dokonywanych na początku wojny przez dziesiątki tysięcy konspiratorów. Było też pierwszym odruchem samoobrony społeczeństwa polskiego przeciwko siłą narzuconej przez sowietów – komunistycznej władzy.

2. Ilu było „Żołnierzy Wyklętych”?

Powojenne podziemie niepodległościowe aż do powstania NSZZ „Solidarność” było przykładem najliczniejszej formy oporu Polaków wobec komunistycznej władzy. Przez jego szeregi przewinęło się ponad 250–300 tys. ludzi (z tego kilkadziesiąt tysięcy w oddziałach zbrojnych), nie licząc współpracowników i sympatyków, a także około 20 tys. w szeregach konspiracji młodzieżowych.

3. Z jakich środowisk się wywodzili?

Polskie podziemie niepodległościowe było emanacją dążeń niepodległościowych społeczeństwa polskiego wyrażaną na przekór wybitnie niekorzystnej sytuacji geopolitycznej. Uczestniczyli w nim przedstawiciele wszystkich grup społecznych i zawodowych (inteligencja, robotnicy i chłopci), partii politycznych (od socjalistów z Polskiej Partii Socjalistycznej po członków obozu narodowego), młodzież oraz ci wszyscy, dla których podstawowym imperatywem działania była gotowość walki o wolną Polskę.

4. Jak długo trwał opór?

Polskie podziemie niepodległościowe jako zjawisko masowe istniało do wiosny 1947 r. Data ta nie oznaczała jednak jego definitywnego końca, podobnie jak nie zamykał go ani polski czerwiec i październik 1956, ani też marzec 1968, grudzień 1970, czy sierpień 1980. Historia „Żołnierzy Wyklętych” toczyła się swoim własnym rytmem. Symbolicznym końcem zbrojnego oporu była śmierć Józefa Franczaka „Lalka”, zabitego przez ZOMO 21 października 1963 r. Także i ona nie zamykała jednak ostatecznie dziejów konspiracji powojennej. Do końca PRL-u w całym kraju ukrywało się pod fałszywymi nazwiskami wielu żołnierzy podziemia. Ścigani aż do 1989 r. przez SB trwali oni w konspiracji – tej jednostkowej – wewnętrznej – z dala od rodzin, z którymi nie dane było im się spotkać przez kilkadziesiąt lat.

5. Czy to było powstanie antykomunistyczne?

Polskie podziemie niepodległościowe – z racji skali, zasięgu, trwałości oraz czynnika inicjującego – jakim była agresja obcego państwa, tj. ZSRR – wpisuje się w naturalny sposób w polską tradycję insurekcyjną – jako powojenne powstanie antykomunistyczne. Jego geografia w dość dokładny sposób pokrywa się z mapą inicjatyw powstańczych z 1863 r., będąc potwierdzeniem przywiązania do tradycji niepodległościowych społeczności lokalnych np. Podlasia, Mazowsza, Kresów.

6. Co udało się zyskać dzięki walce „Wyklętych”?

Powojenne podziemie niepodległościowe było z pewnością głównym przeciwnikiem władz komunistycznych w pierwszych powojennych latach. To między innymi za jego sprawą kolejne sekwencje wprowadzania w Polsce nowego komunistycznego ładu przesunięte zostały o kilka lat, a w konsekwencji śmierci Stalina – ostatecznie zaniechane. To między innymi z powodu konieczności złamania najpierw zbrojnego oporu kolektywizacja w Polsce rozpoczęła się dopiero po 1948 r., a zdecydowana rozprawa z Kościołem katolickim przesunięta zaś została dopiero na początek lat 50.

7. Jaka ofiarę ponieśli „Wyklęci”?

Zbiorowość „Żołnierzy Wyklętych” zapłaciła za przywiązanie do tradycji niepodległościowej cenę najwyższą spośród wszystkich grup, środowisk walczących o wolną demokratyczną Polskę. To ponad 5 tys. osób skazanych przez sądy wojskowe na kary śmierci, ponad 21 tys. zmarłych i zamordowanych w więzieniach (w tym większość to członkowie konspiracji). To bliżej nieznana liczba zabitych w trakcie tysięcy pacyfikacjiciągających się przez pierwsze 10 powojennych lat, zamordowanych bez sądu w siedzibach urzędów bezpieczeństwa (około 20 tys.). To ponad 250 tys. osób skazanych na kary więzienia z powodów politycznych, kilkaset tysięcy dalszych zrujnowanych zdrowotnie, ekonomicznie, skazanych na bycie obywatelami II kategorii w PRL.

8. Dlaczego ustanowiono Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”?

Ustanowienie w 2011 r. 1 marca Narodowym Dniem Pamięci „Żołnierzy Wyklętych” stanowi potwierdzenie przez wolną, demokratyczną Rzeczpospolitą roli, jaką odegrali oni na drodze do odzyskania przez Polskę niepodległości. Wybór tej daty – związanej z 60. rocznicą zamordowania przez komunistyczny aparat bezpieczeństwa członków IV Zarządu Głównego Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość – jest także symbolicznym aktem u honorowania najwyższej ofiary złożonej przez dziesiątki tysięcy żołnierzy podziemia powojennego w trakcie pierwszej komunistycznej dekady.

dr Tomasz Łabuszewski, IPN